

СПЕЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ

Закусіло А.С.

студентка,

Національний університет «Острозька академія»

ОСОБЛИВОСТІ ІЛЮЗІЇ ЗНАННЯ У РОЗРІЗІ МЕТАПІЗНАВАЛЬНОЇ СФЕРИ ОСОБИСТОСТІ

Особистість у процесі метапізнавальної діяльності схильна до помилок у формі різних метакогнітивних ілюзій, в тому числі ілюзії знання, яка полягає у недооцінці або переоцінці власних пізнавальних можливостей [1; 2; 4].

Ілюзія знання – це явище, яке трактують як сформоване переконання про те, що запам'ятовування було досягнуто, коли це є лише неточним судженням про реальну ситуацію розуміння, формування знань і функції пізнання в цілому [4]. Як відомо, структура метапізнання складається з двох основних когнітивних процесів: (1) моніторинг – мислення про те, що ми знаємо, (2) контроль – саморегулювання і управління пізнавальними процесами, підбір стратегій і тощо [3]. Взяті разом, ці процеси становлять важливий метапізнавальний аспект процесу запам'ятовування. Наприклад, Л.С. Виготський та О.М. Леонтьєв стверджували, що мета-психічний рівень є результатом розвитку вищих психічних функцій і він дозволяє нам оволодіти власною поведінкою, отже це сприяє переходу від використання пам'яті до панування над нею. Виходячи із цього, результати дослідження метапам'яті можуть сприяти більш ефективному застосуванню пам'яті [5; 6]. Загалом, ілюзія знання може виникати на рівні вище згаданих процесів [2; 3]. Але, початковим ресурсом її все-таки є проблеми пов'язані з функцією моніторингу, де судження про процес пізнання і запам'ятовування не відповідають об'єктивним знанням.

У когнітивної психології є три ефекти, які позначають виникнення ілюзії знання і позначають помилки на рівні метапізнання: ефект надмірної впевненості, ефект надмірної невпевненості та ефект складності-легкості [2]. Отже, ефект надмірної впевненості є феноменом регулярної переоцінки своїх

знань. Він виникає найбільш часто і говорить про те, що індивід самовпевнений в своїх судженнях достовірно більше, ніж він є точним насправді. Наприклад, студент на тесті оцінює, що його відповіді 99% правильні, але насправді, він помиляється в більш ніж 45% всіх відповідей. Цей ефект був названий самим «широко поширеним і потенційно катастрофічним» з усіх когнітивних викривлень, де людина стає потенційною жертвою ілюзії [7]. Негативним аспектом тут виступає наслідок, який йде після переоцінки власних знань → ілюзія контролю». Не маючи правильного уявлення про об'єктивний рівень знання, людина не буде здійснювати контроль, або буде, але не відповідним чином. Адже вона все ще думає, що компетентна в своїх знаннях [2].

Ефект надмірної невпевненості повністю протилежний ефекту надмірної впевненості, так як визначає, що суб'єкт недооцінює свій потенціал. Попередні дослідження в цій області показали, що обидва ефекти безпосередньо пов'язані з індивідуально-психологічними властивості особистості, а останній – тісно пов'язаний з показниками особистісної тривожності [2].

Ефект надмірної невпевненості ми не розглядаємо як потенційну загрозу при запам'ятовуванні, він, навпаки, провокує суб'єкта до наступних дій контролю та повторення пройденого матеріалу. Ефект складності-легкості має відношення до характеристик матеріалу запам'ятовування або до складності самого завдання. Він проявляється як тенденція до переоцінки ймовірності успіху при вирішенні важкого завдання і недооцінки ймовірності успіху при вирішенні легкого завдання. Помилкові оцінки, як правило, ведуть за собою не усвідомлення об'єктивної реальності, більш того, респонденти думають і впевнені в тому, що їх знання відповідають реальності.

У працях М.М. Августюк [1] ефект надмірної впевненості визначається як ілюзія знання, тоді як ефект надмірної невпевненості авторка тлумачить як ілюзію незнання. Водночас, В.О. Волошина [2] та Т.А. Довгалюк [3] визначають ілюзію знання як результат неточних суджень про реальну ситуацію розуміння, формування знань і функції пізнання. Тобто це тлумачення поняття більше характеризує помилку суб'єкта, що виражається через неточні метапам'яттєві судження щодо репродуктивних можливостей своєї пам'яті.

Загалом, ці результати свідчать про те, що існує взаємозв'язок між ілюзією знання та метакогнітивною сферою особистості.

Враховуючи те, що метакогнітивна сфера особистості є практично сталим особистісним утворенням, а ілюзія знання швидше має ситуативний характер, тоді ми можемо припустити, що окремі характеристики метакогнітивної сфери, такі як метакогнітивна обізнаність та включеність в діяльність, обумовлюють виникнення ілюзії знання. В силу того, що метакогнітивна сфера особистості містить комплекс знань таких як декларативне знання, процедурне знання та знання умов (за Мерзано) то викривлення цих знань на особистісному рівні визначатимуть точність здійснення метакогнітивного моніторингу процесу запам'ятовування інформації, а отже, обумовлюватимуть ілюзію знання. Більше того, М.М. Августюк [1], розмежовує поняття ілюзії знання та поняття «ілюзорне знання». Ілюзія знання трактується як помилка метакогнітивного моніторингу, яка виникає внаслідок надмірної суб'єктивної впевненості у знанні, що не відповідає об'єктивній успішності виконання завдання. Тоді як «ілюзорне знання» розуміється авторкою як неповне, викривлене, спотворене, несистематизоване знання.

Ці та інші наукові здобутки свідчать про інтенсивне вивчення метапізнавальної сфери особистості у контексті багатьох чинників, що обумовлюють виникнення ілюзії знання. Водночас, окремі положення теорії метапізнання та емпіричні дані отримані у цій сфері досліджень є спірними та потребують подальшого аналізу. Незважаючи на значну кількість проведених досліджень, у психологічній літературі немає пояснення чи дійсно ілюзія знання обумовлюється певними характеристиками метапізнавальної сфери особистості. На нашу думку, ефективність та точність метакогнітивного моніторингу обумовлюється особливостями метапізнавальної сфери особистості, тому важливо дослідити чи обумовлюється ними ілюзія знання.

Список використаних джерел:

1. Августюк М.М. Ілюзія знання в метакогнітивному моніторингу навчальної діяльності студентів ВНЗ [Текст] : дис.... канд. психол. наук : 19.00.07 / Августюк Марія Миколаївна; Нац. ун-т «Остроз. акад.». – Острог, 2016. – 321 с.

2. Волошина В.А. «Иллюзия о знании» как концептуальная проблема при обучении. Инновационный потенциал субъектов образовательного пространства в условиях модернизации образования. Часть 2: материалы IV Международной научно-практической конференции (21–22 ноября

2013 г., Россия, Ростов-на-Дону). – Ростов н/Д: Издательство СКНЦ ВШ ЮФУ, 2013. – С. 87-88.

3. Довгалюк Т.А. Взаємодія метапам'яттєвого моніторингу та контролю як чинник оптимізації метапам'яті / Т.А. Довгалюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Психологічні науки», 2014. – № 2. – Том 1. – С. 56–61.

4. Пасічник І.Д., Каламаж Р.В., Августюк М.М. Метакогнітивний моніторинг як регулятивний аспект метапізнання / І.Д. Пасічник, Р.В. Каламаж, М.М. Августюк // Наукові записки. Серія «Психологія і педагогіка». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – Вип. 28. – С. 3-16.

5. Савин Е. Ю., Фомин А. Е. Когнитивная психология образования: аудитория как лаборатория // Психология в вузе. – 2013. – № 3. – С. 67-83.

6. Fastame M. Ch. Do self-referent metacognition and residential context predict depressive symptoms across latelife span? A developmental study in an Italian sample / Aging & Mental Health. – 2015. – Vol. 19. – № 8. – P. 698–704.

7. Glenberg A. M., Wilkinson A. C., Epstein W. The illusion of knowing: Failure in the self-assessment of comprehension //Memory & Cognition. – 1982. – Vol. 10. – № 6. – P. 597-602.